

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Halil İbrahim HAKSEVER

Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Ondokuz
Mayıs Üniversitesi
h.haksever@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7801-3667>

Trabzonlu Emin Hilmi'nin *Dîvân*'ında Bulunmayan Kasideleri

Trabzonlu Emin Hilmi's Odes that are not included in his "Divan"

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 14.10.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

HAKSEVER, H. İ. (2021). Trabzonlu Emin Hilmi'nin *Dîvân*'ında Bulunmayan Kasideleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2158-2171. <https://doi.org/10.34083/akaded.1006058>

HAKSEVER, H. İ. (2021). The Odes of Emin Hilmi from Trabzon that are not included in his *Divan*. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 2158-2171. <https://doi.org/10.34083/akaded.1006058>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Trabzonlu Emîn Hilmi 19. yy şair ve yazarlarındandır. Çeşitli kademelerdeki devlet memurluğundan başka, gazete muharrirliği ve Osmanlı Devleti'nin ilk Meclis-i Mebûsânında mebusluk görevi yapmıştır. Manzum ve mensur eserler kaleme almış, bunların bazıları yayımlanmıştır. Yazdığı müşterek gazeller ve çeşitli olaylara düşürdüğü tarih manzumeleriyle dikkat çekmektedir. Çeşitli devlet yetkililerine ithaf ettiği kasidelerinde, memurluk görevlerinde yaşadığı haksızlık ve yanlışlıkları dile getirip taleplerde bulunmuştur. Farklı nazım şekilleriyle kaleme aldığı manzumeleri Divân'ında toplayan Emîn Hilmi'nin, Münşeât'ına kaydettiği iki kısa kasidesi daha vardır. Bunlardan birini 1293'te tahta geçen V. Murâd'ın cülusu sebebiyle kaleme almış ve Bâb-ı Âli'ye takdim etmiştir. Kasidenin her mısrayla cülus tarihini tespit ederek padişaha dualar etmiştir. Diğer kasidesi de Trabzon defterdarlığına tayin edilen Âkif Efendi'nin övgüsünü içermektedir. Aynı zamanda şair ve münşi olan Âkif'in bu özelliğini belirterek, ondan lütuf ve himmet beklentisini îma etmiştir. Hilmi'nin Münşeât'ında, bu iki kasidesinden başka beyit ve kıtalar da mevcut olup makalede bunlara da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emîn Hilmi, Münşeât, Kasîde.

Abstract

Emin Hilmi from Trabzon is one of the 19th century poets and writers. He served as a civil servant at various levels; as a newspaper editor and as a deputy in the first Parliament of the Ottoman State. He wrote verse and prose works, some of which were published. He draws attention with the ghazals and the chronograms these he wrote about various events. In his odes, which he dedicated to various civil servants, he expressed the injustices and mistakes he experienced as a civil servant and he made demands. Emin Hilmi, who collected the poems he wrote in different verse forms in his Divân, has two more short odes that he recorded in his Münşeât. He wrote one of them due to the enthronement of Murad V who ascended the throne in 1293 AH, and presented it to the Bab-ı Ali. Emin Hilmi determined the date of ascending the throne of Murad V with each verse of the ode. He prayed to the sultan in this ode. His other ode includes the praise of Akif Efendi who was appointed as the Treasurer of Trabzon. He stated that Akif was a poet and a writer of münşeât, implying that he expected grace and help from him. In Hilmi's Münşeât, there are verses and stanzas other than these two odes, and these are also included in this article.

Keywords: Emin Hilmi, Münşeât, Ode.

Trabzon'da yetişen meşhurlardan Emin Hilmi 1831-1884 yıllarında yaşamış eser sahibi bir şairdir. Hayatı ile ilgili kaynaklardan (Uzun, 1995, s. 115; İmamoğlu, 2009, s.19-26; Aksoyak, 2003, s. 43-64) derlenen bilgiler kısaca şöyledir. Trabzonlu Alemdar Hüseyinzade Hacı Arif Efendi'nin oğludur. Asıl adı Mehmed Emin'dir. İlk eğitimini Trabzon'da yaptıktan sonra İstanbul'da dayısı Hoca Pîr Efendi'den medrese ilimleri okumuştur. 1849 yılında Trabzon'da divan kâtibi olarak göreve başlamıştır. Daha çok kendi vilayetinde çalışan yazar, Meclis-i Kebîr azalığı, sandık emînliği, Trabzon vilayeti Mektubî Kalemi mümeyyizliği, gazete muharrirliği görevlerinde bulunmuş; 1876'da açılan ilk Meclis-i Mebusân'a Trabzon temsilcisi olarak katılmıştır. 1878'de meclisin kapatılmasıyla İâne-i Muhacirin Encümeni kâtipliğine getirilmiş, 1882'de mütemayiz rütbesiyle idare-i mahsusa vapurları muhasebeciliğine tayin edilmiştir. Daha sonra çalıştığı birimler Bahriye Nezareti Mektubî Kalemi Müdürlüğü ve Matbaa-i Bahriye Nezareti olmuştur. Son görevinde rütbe-i ûlâ sınıf-ı sanîsine yükseltilen Emin Hilmi 6 Ekim 1884 (15 Zilhicce 1301) tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da Edirnekapı dışında İbn Kemal'in mezarı civarındadır.

Eserleri

Divan. Şairin eski harflerle Trabzon'da basılan Divan üzerine çalışma yapan Ahmet Hilmi İmamoğlu'nun tespitlerine (İmamoğlu, 2009, s. 31-37) göre, eserin başında Allah'a seslenilen bir beyit ve kıtadan sonra bir münacât, iki na't, ortak yazılmış bir na'ta tahmis vardır. İbtidâ-i Kasâ'id başlığı altında 18 kaside¹, 125 beyitlik İslâhnâme-i Canik adlı manzumeden başka, kasidelere bağlı 6 gazele yer verilmiş; Tarihler başlığı altında da 4 kaside yer almıştır.² Emin Hilmi'nin, kasidelerini kime, hangi vesileyle kaleme aldığını belirterek Dîvân'ına kaydetmesi ve onların bazılarını “*kasîde-i ihlâs-iktirân, kasîde-i gazâiyye, kasîde-i emeliyye, kasîde-i acz-i bedîd, kasîde-i acz-vesîm*” gibi nitelemelerle takdim etmesi dikkat çekicidir. Dîvân'da sonradan kaleme alındığı belirtilen 1 kasideden³ başka Tahmîsât bölümünde 4 tahmis, 1 muhammes vardır. İbtidâ-i Tevârih bölümünde çoğu Trabzon ile ilgili 147 tarih kıtası bulunmaktadır. Yazar, eserinde, Dîvân'da yer almayan fakat mezar taşlarından tespit ettiği 3 tarih manzumesine daha yer vermiştir (s. 32). Şairin Dîvân'ında İbtidâ-i Gazeliyyât başlığı ile 102 gazelin yer aldığını belirten A. Hilmi, Kasideler bölümünde de 6 gazelin bulunduğunu eklemiştir. Bunların kafiye harflerine göre dağılımını

¹ Bunlar arasında müşterek kaside olduğu gibi, tahmis şeklinde yazılmış kasideler ile kısa kasideler de vardır. Yine bu sayıya eklenmeyen bir münacat ve iki na't da kaside nazım şekliyle yazılmışlardır.

² İmamoğlu burada dört kaside bulunduğunu söylese (s. 32) de, Dîvân'ın hem eski harfli baskısında hem yeni harfli baskısında “İbtidâ-i Tevârih” başlığı altında kaside olarak kaydedilmiş 13 manzume bulunmaktadır. Bunlar kısa kaside olup klasik kafiye şemasında görüldüğü gibi (aa) matla' beytiyle başlamamaktadır.

³ Şair bu kasideyi gazellerin tab'ından sonra inşad ettiğini ve buraya eklediğini Dîvân'ında belirtmiştir. (bk. s. 144).

verdikten sonra içlerinde 8'inin nazire, 19'unun müşterek gazel olarak yazıldığını da kaydetmiştir. İmamoğlu şairin ayrı bir müşterek gazelinin daha bulunduğunu kaynak bilgisiyle birlikte nakleder (s. 35). Bunlardan başka farklı nitelikte 3 gazelinin daha bulunduğunu metinlerini vermeksizin ifade etmiştir (s. 36). Rubaiyyât bölümünde 11 rubaî, Müfredât'ta ise 106 müfredin yer aldığını belirten yazar, bunların harflere göre sayılarını da vermiştir. Divan'daki mısraların sayısının 35 olduğunu yazan İmamoğlu, eserde 3 şarkının da yer aldığını eklemiş, nazım şekillerinin aruz kalıplarına göre dağılımını kaydetmiştir (s. 37). Şairin çeşitli devlet yetkililerine sunduğu kasideleri arasında ve gazellerinde Trabzon'u konu alan şiirler de vardır. Onun çeşitli manzumelerinde Karadeniz bölgesi, yörede görev yapan kişiler ve özelde Trabzon ile ilgili bolca bilgi bulmak mümkündür. Şairin Divân'ı Münşeât'ıyla birlikte 1293'te Trabzon'da basılmıştır.

Münşeât. Emin Hilmi'nin hemen hepsini kendisinin kaleme aldığı çeşitli mahiyette yazılmış resmî/özel mektuplardan oluşmaktadır. Kimisini kendi adına, kimisini başkaları adına yazdığı bu yazılar içinde devlet işleri ve ülke meselelerine dair çeşitli konular yer aldığı gibi tebrik, teşekkür, tavsiye, taziye, muhabbet konulu daha şahsî mahiyette olanlar da mevcuttur.⁴ Eserdeki resmî yazışma örneklerinin yanında, edebî nitelikli metinlerde geçen az sayıda beyit ve kısa iki kaside daha mevcuttur. Şairin Divan'ında yer almayan bu kasidelerden yazı içerisinde bahsedilecek ve metinleri verilecektir.

Muhâkeme-i Ye's ü Emel. Yazar secili nesir tarzında kaleme aldığı eserinde, yeis ve emel kavramlarını karşılaştırmış; kendi hayat tecrübelerinden hareketle öğütler vermiştir. Münazara tarzını da gözeterek tasavvufî nitelikte yazdığı eserinde bazı ayet ve hadislerle yer verdiği gibi, kendine ve başka şairlere ait beyitler de kullanmıştır. 1284 (İstanbul) ve 1285 (Ruşçuk) yıllarında basılan eser hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. (Erkeleş, 2020).

Pâresiz Kasidesi Şerhi. Âgâh Paşa'nın "pâresiz" redifli kasidesinin şerhidir. Oğlu İlyas Sami Bey tarafından vefatından sonra İstanbul'da yayımlanmıştır (1325).

Yazarın basılmamış diğer eserleri *İstiğfârname-i Hilmi*, *Muhâkeme-i İdbâr ve İkbâl*, *Mevzûn Durûb-ı Emsâl*, *Kasîde-i Kur'âniyye*. Şairin en son eseri, vefatından önce tamamladığı II. Abdülhamid hakkındaki kasidesidir.

Kasidelerinde Dile Getirdiği Bazı Talepler

Emin Hilmi kasidelerini sunduğu bazı devlet adamlarına yaşadığı mağduriyetleri yazmış, memuriyet hayatında alamadığı bazı haklarının îtası için arzlarda

⁴ Münşeattaki yazıların genel muhtevası için bk. Halil İbrahim Haksever, Emin Hilmi'nin Münşeâtı ve Hazret-i Peygamber'e Yazdığı Arzihâl, s.92-108, Sosyal Bilimlerde 2020 Gündemi Türkiye ve Doğu Karadeniz, Serander Yayınları, Trabzon 2020.

bulunmuştur. Kasidelerinin bazı beyitleri bu şikayetleri havidir. Yusuf Kamil Paşa (ö. 1876)'ya Muhakeme-i Ye's ü Emel adlı eserini takdim ederken ilave olarak yazdığı kasidede muhatabından beklentilerini, "bir emelinin icrası" peşinde olduğunu, "salise" rütbesini üç yıldır hak ettiği halde alamadığını, gönderdiği esere lütfen göz atarsa her harfinin ihsandan bahsettiğini belirtir:

*Görürüm zât-ı mekârimkârını dünyâda fakat
Mâlik-i ahsen-i ahlâk u hısâl-i ihsân*

*Bendegânın dil-i gamgînini mesrûr eyler
Şûh-ı tab'ın ki ider arz-ı cemâl-i ihsân*

*Ben de itdim der-i ihsânına hasr-ı matlab
Ba'demâ dinleyemem başka mavâl-i ihsân*

*Emelim sâliseden idi fakat çok kocadı
Geçdi inhâlarının vakti se sâl-i ihsân*

*Bir de rahmen bakınız nüsha-i Ye's ü Emele
Çünkü her harfi ider bahs-i me'âl-i ihsân (Divan s. 19).*

Yine, Esad Muhlis Paşa (ö. 1850)'nın Halep vilayetinde vali iken, Trabzon'a ahalinin bazı meselelerini halletmek için gelmesi üzerine ona bir kaside sunmuştur. Kasidesinde halkın sevindiğini, şehirde yaşanan bazı haksızlıkları ve kendinin de gadre uğradığını dile getirip düzeltilmesini talep ettiği beyitler şöyledir:

*Muntazırlar idi efrâd-ı beşer makdemine
Buldular bir de seni gökde ararken her bâr*

*Çünkü almışdı felek cendere-i âlâma
Nice bî-kesleri evvelce idüp pek bî-zâr*

*Şimdi kurtuldular olmaz mı bi-hakkın vâcib
Secde-i şükre varup eyleseler anda karâr*

*Nice şükr itmeyeyim abd-i derin ez-cümle
Pençe-i gadre düşüp kalmışidim zâr u nizâr*

*Gadrin envâ'ı füzûn eyleyemem ben ta'dâd
Orasın ehl-i vukûf eylesün artık ihtâr (s. 21-22)*

Bazı şiirlerinde maddî zorluk çektiğini belirten (Divan s.25) Hilmî, M. Emin Âli Paşa (ö. 1871)'ya yazdığı "adalet" redifli kasidede adaleti ihlal eden uygulama ve kişilerden yakınır, şahsen yaşadığı haksızlığı ve çaresizliğini yazar:

*Tâ bir senedir böyle süründüm ola hâşâ
Bu asrda bir kimse perîşân-ı adâlet*

*Zerre pürüzüm olmadığı gün gibi bâriz
Olmaz mıyım öyle ise şâyân-ı adâlet*

*Bir bende-i bâbında ola Hilmi-i nâ-çâr
İhsân-ı umûmî sana derbân-ı adâlet (s. 31-32)*

Şirvanîzâde Mehmed Rüşdü Paşa (ö. 1874)'ya takdim ettiği “merhamet” redifli kasidesinde de sandık emînliği görevinden usandığını (Divan s.33), kendi halinde çalışırken iftiraya uğradığını bildirip daha iyi bir vazife beklediğini ve Paşa'ya yakın olmak istediğini belirtmiştir:

*Müstakîmü'l-hâl iken bir iftirâya uğrayup
Ok gibi başdan beni atdı kemân-ı merhamet*

*Zıll-i etrafında ben de olayım âsûde-hâl
Diyeyim buldum felekde sâyebân-ı merhamet (s. 33)*

Hilmi, bir başka yardım isteğini de 1271'de Meşihat makamında bulunduğunu belirttiği Şâtırzâde Arif Efendi (ö. 1858)'ye sunduğu kasidede dile getirmiş; kendisine kötülük yapmak isteyenlerin engellenmesini talep etmiş, böyle bir korkusu olmasa kaleminin bunları yazmayacağını söylemiştir:

*Dâmenim tahlis kıl taslî-i dest-i gadrden
Kâsîd-ı sù'um ede çâk-i girîbân-ı merâm*

*Olmasa endîş-i hâtır safha-i evsâfına
Böyle mi eyler idim tahrîk-i kilik-i ihtimâm (s. 34)*

Emin Hilmi'nin Diğer Manzumeleri ve Kasideleri

Emin Hilmi Münşeât'ında iki kısa kasidesini sunduğu gibi, yazılarında kimisi başka şairlere ait mısra, beyit, kıta gibi manzumelere de yer vermiştir. Bunlardan Münşeât'ın başında yer alan “Hz. Peygambere Arz-ı Hâl” metnindeki 4 beyit ile dört mısralık bir kıtadan daha önce bahsedilmiş ve metinleri yayımlanmıştı (Haksever, 2020, s. 92-108). Eserdeki diğer inşa metinlerinde de belli sayıda mısra/beyit bulunmaktadır. Özellikle edebî nitelikli yazılarda, sözü süslemek veya manayı desteklemek amacıyla yazılmış nazım örnekleri mevcuttur. Bunları matbu Münşeât'ından tespitle şöyle sıralayabiliriz:

Bendegânın hâlini a'lâ bilür mevlâları (s. 176)

Ne kadar eylese de semt-i hilâfa cereyân

- Yine mecrâ-yı kadîmin bulur âb-ı ihsân (s. 177)*
- Fırsatı fevt eyleme yüz tutmuş iken rûzgâr (s. 186)*
- Gelince böyle gelsün âdemin ayağına devlet (s. 186)*
- Başından olmasun eksük figân şâm u seher
Minâre gibi olan kec-derûn u râst-nümâ (s. 186)*
- Cerri sevmem kıyamam da kala nâ-müsta'mel
Sevdiğim kâfiyedir lafz-ı şerif-i ihsân (s. 188)*
- Kerem gördükçe ey Bâkî gedâlarda recâ artar (s. 188)*
- Ne benden selâm (u) ne senden kelâm
Selâmün aleyk(üm) aleyküm selâm (s. 190)*
- Düşünce hâtıra sevdâ-yı zülf-i müşgînin
Bütün memâlik-i Sûdân u Şâma dek gideriz (s. 195)*
- Kalmaz ezhârında elbette letâfetden nişân
Dür olunca feyz-ı dest-i terbiyetden gül-sitân (s. 195)*
- Güli ta'rife ne hâcet ne çiçekdir biliriz (s. 199)*
- Mübârek ide bi-câh-ı celîl-i zât-ı Nebî
Bu mansıbı dahı hakkında Kirdkâr-ı ganî (s. 201)*
- Derûn-ı şîşeden âb-ı gül-âb uçmağla bû çıkmaz (s. 201)*
- Dil vâsita-i âh ile virdikçe arıza
Lutf eyle cevâb-nâme i'âde sana mahsûs (s. 203)*
- Gözlük tutarım görmeyeli rûy-ı merâmı
Dört oldı gözüm gözleyeli şahid-i kâmı (s. 210)*
- Neş'emiz havsala-i hâmeye sığmaz Nâbî
Anı vâbeste-i hengâm-ı mülâkât idelim (s. 210)*
- Hallola her girih-i kâm-ı dilin hemvâre
Dil-i hussâd ki hem-dem ola dâ'im âlâm (s. 221)*

Atıldı kulzüm-i şâdiye bismillâhi mecrâhâ (s. 223)

Neye azm eyler isen avn-i Hudâ yârin ola (s. 224)

*Mâh-tal'at nigâr-ı zühre-cebîn
Hüsünün sâni'ine sad tahsîn (s. 225)*

Âşık-ı sâdik benem Mecnûnun ancak adı var (s. 225)

*Havlisi reşk-efken-i bâğ-ı İrem
Ravzası ridvâna cây-ı muhterem (s. 225)*

*Hayâlin hâtırında nakş-ı Hâtem-veş münakkaşdır
Müvâlât-ı dile mâni' değil bu'diyyet-i sûri (s. 225)*

İllet kavî tabib ise nabz-âşinâ değil (s.226)

Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç sâ'at (s. 227)

*Eyyâm-ı inbisât iledir lezzet-i hayât
Tûfân-ı gamda âdeme lâzım mı ömr-i Nûh (s. 227)*

*Kudûmün eyleyince mesned-i devletgehin tenvîr
Edâ-yı rûşenî-i çeşme geldi mehd-i âlem-gîr (s. 236)*

Ya kütübdür ya kasâ'id armağanı şâ'irin (s. 238)

*Yetişdi sît-ı cünûnum diyâr-ı Vâna kadar
Diyâr-ı Vân değil kişver-i Revâna kadar (s. 238)*

*Reg-i fass-ı nigîn bir nâm için bin zahm-ı nişter yer
Düşenler kayd-ı nâma çarh elinden hayli hançer yer (s. 240)*

*Hoşâ ziyâret-i bâlâ ki sâhibin eyler
Hemîşe mazhar-ı lutf-ı cenâb-ı Peygamber (s. 243)*

Ya gazeldür ya kasîde armağanı şâ'irin (s. 242)

El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim (s. 245)

Yağsa bârân-ı kerem bahr ile sâhil birdir (s. 248)

Her bir nigâh-ı lütfi virir kalbe bin sürûr (s. 254)

Yer itdi hâne-i hâtırda ârzû-yı vatan (s. 255)

*Pâk-tıynet kûşe-i gurbetde hôr olsun mı hiç
Gevher âgûş-ı sadefden dûr olur rağbetlenür (s. 256)*

*Görmedi emsâlini çeşm-i cihân
Olahı peydâ kıbâb-ı âsmân (s. 258)*

*Tutan bir dâmeni elbette maksûda irer dirler
Görenler Yüsufun dâmânını dest-i Zelihâda (s. 259)*

Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil (s. 277)

*Murg-ı hâme oldı târihin budur o nağme-sâz
Dâm revnak buldı Edhem begle evlâ rütbesi (s. 278)*

*Tâli'imden öyle me'yûsum ki itmem i'timâd
Kevkeb-i bahtım giribânımdan eylerse zuhûr (s. 280)*

*Bunca zahm-ı teber-i kahrını çekdim feleğin
Akıbet olamadım dehrde bir baltaya sap (s. 280)*

*Bir ukdenin ki hallini Mevlâ murâd ider
Eyler havâle nâhun-ı dest-i sühûleti (s. 281)*

*Eger gelürse elinden cihâna kıl ihsân
Buyurdı mefhar-i âlem kemâ tedînü tûdân (s. 284)*

Emin Hilmi'nin Dîvân'ında yer almayan kasideleri, 24 Receb 1293'te Trabzon'da bastırıldığı Münşeât'ının 265-267. sayfalarında kayıtlıdır. Münşeât'ında, Emin Paşa adına Fuad Paşa (ö.1869)'ya yazdığı şukkadın sonra art arda yer verdiği manzumelerin başındaki bilgiye göre, yazar Divançesinin basımını bitirip Münşeât'ını tertip ettiği sırada, Sultan Murad'ın 7 Cemâdiyelülâ 1293 hicrî/19 Mayıs 1292 rumî tarihinde tahta geçtiğini belirtmiş; belki de bu tevafukun sevinciyle padişaha dua edip vasıflarını dile getirdiği bir kaside yazmıştır. Kasidesini hükümet merkezine takdim ettiğini belirten Emin Hilmi, burada yazdığı cümleleri arasında “*Vâris-i saltanat*” tamlamasıyla ebced hesabına göre padişahın doğum yılını (1256/1840), “*Ne acib ittifâk-ı ma'nevi*” ifadesiyle cülus yılını (1293/1876), “*Sultân Murâd bin Abdülmecîd Han*” ibaresiyle de yine aynı tarihi (1293/1876) tespit etmiştir. Şair kasidesinin her mısrai ile de tarih düşürerek 1293 rakamını belirlemiş; mısraların altına da bunu rakam ile kaydettiğini belirtip eserini Bâb-ı Âlî'ye takdim etmiştir.

İlk kasidenin başına yazdığı metin şöyledir: “*Divânçe-i âcizinin tab'ı ikmâl olunup Münşe'âta bed' ile nevbet-i tertîb bu sahîfelere gelmiş iken Cenâb-ı mâlikü'l-mülkün ihsân-ı samedânîsiyle işbu bin iki yüz doksan sekiz⁵senesi Cemâdiye'l-ûlâsının yedinci ve doksan iki sene-i rûmîsi Mayısının on sekizinci Salı günü dihîm-i şevket-vesîm-i âlü'l-'âl-i Osmânî vâris-i meşrû'-ı saltanat olan ve târîh-i vilâdet-i seniyye-i şâhâneleri dahı (Ne acîb ittîfâk-ı ma'nevî) (Vâris-i saltanat) hisâb-ı hikmet-nisâbına müsâvî bulunan şevketlü kudretlü mehâbetlü veliyyü'n-nî'met-i bî-minnetimiz (Sultân Murâd Han bin Abdülmecîd Han) halledallâhü Ta'âlâ hilâfete hü ilâ-nihâyeti'd-devrân efendimiz hazretlerinin cülûs-ı hümayûn-ı mes'adet-makrûn-ı şehinşâhîleriyle tecdîd-i alâ'im-i şekve vü şân-ı câvidânî eylemiş olması üzerine evsâf-ı celîle ve da'vât-ı hayriyye-i şâhânelerini mutazammın olmak ve her bir mısra'ı birer târîh-i mücevheri şâmil bulunmak üzre hamden li-vâhibi'l-murâd âcizâne inşâd ile li-ecli'l-arz Bâb-ı Âliye takdîm olunan kasîde-i nâcîzedir.”*

Aruzun *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün* kalıbıyla yazdığı 9 beyitlik kaside şudur:

*Murâd idince Hâlık milletin is'âf-ı âmâlin
Murâd Hana virir tâcın ider sultânı dünyânın*

*Virir o tâcdâr-ı muhteremde sarf-ı himmetle
Muvâfık hâlde hüsn-i nizâmın cümle divânın*

*Selâtîn-i cihâna nûr-ı dîde zât-ı ulyâsı
Vücûdı millete mahz-ı atâsı oldı Deyyânın*

*Şehin-şâh-ı süreyyâ-câh u sultân-ı felek-dergâh
Şeh-i dâd-efken ü tâc-ı seridir kısm-ı şâhânın*

*Cenâh-ı lütfi zıll-efken ola sükkân-ı dünyâyâ
Dem ü rûz-ı ahîri gelmedikce çarh u keyvânın*

*Cülûs-ı meymenet-me'nûsın itdi âlemi şâdân
Eyâ şems-i münîri nûr-ı çeşmi âl-i Osmânın*

*Sığınsun dergeh-i iclâline esnâf-ı âlemyân
Metâf-ı cümle ola âstân-ı şevket-eyvânın*

*Çıkar her müfredim mânend-i gevher kâmilen târîh
Hulûsı tâm idince yâveridir Hak her insânın*

⁵ Yazar metinde 1298 olarak hata ile verdiği tarihi, eserin sonundaki Hatâ-Savâb Cedvelinde 1293 olarak düzeltilmiştir.

*Hayât-ı câvidânî geldi halka Hilmiyâ hakkâ
Cülûsı nâsa el-hak tâze cân virdi Murâd Hanın*

Şair bu ilk kasidesinde Sultanı övme sadesinde şunları söylemiştir:

(Yüce yaratan milletin isteğini yerine getirmeyi murad edince saltanat tacını Murad'a verip onu dünyanın sultanı yaptı. Tacın sahibi o muhterem de himmet ederek bütün devlet divanını uygun bir şekilde güzelce düzenledi. Onun yüce zâtı dünya sultanlarının gözüniün nurudur. Onun varlığı Allah'ın millete ihsanıdır. O, bütün padişahların başının tacı, adalet dağıtan ve feleklerdeki Süreyya yıldızı makamında bir padişaktır. Lütfunun kanatları, dünyanın ve Zühâl yıldızının son günü gelinceye (kıyamete) kadar dünya sakinlerinin üstüne gölge salsın. Ey Osmanlı soyunun parlak güneşi ve nurlu cismi, senin uğurlu cülusun bütün âlemi mutlu etti. Âlemdeki herkes senin yüce dergahına sığınsın. Senin sarayının eşiği herkesin tavaf yeri olsun. Benim her müfredimden mücevher gibi tam tarih çıkar. Cenab-ı Hak ihlası tam olan her kulunun yardımcısıdır. Ey Hilmi, Murad Han'ın tahta geçmesi, doğrusu insanlara taze can verdi, ebedi hayat gibi geldi.)

Münşeâtın tertip tarihiyle Sultan Murad'ın tahta geçmesi aynı olup devlet memuru ve kalem sahibi olan yazarın padişaha kısa da olsa bir kaside yazması gayet normaldir. Yazar 7 Cemadiyelülâ 1293'te tahta geçen padişaha cülusunun hemen ardından yazdığı kasideyi, 24 Receb 1293'te bastırıldığı kitabına derc etmiştir. Emin Hilmi'nin, 19 Mart 1877 (4 Rebiulevvel 1294)'de açılan ilk Meclis-i Mebusan'a Trabzon mebusu olarak katıldığı bilinmektedir (Uzun: 115). Bu görevinden yaklaşık bir yıl evvel, padişahlığı üç ay gibi kısa bir süre devam eden (Küçük: 183) Sultan Murad'a yazdığı bu kaside sebebiyle resmî görevinde bir değişiklik olup olmadığını bilmiyoruz.

Şairin Münşeât'ındaki ikinci kasidesi, metnin başında yazma sebebi olarak belirttiği Akif Efendi'nin (ö.1898) Trabzon defterdarlığına tayini sebebiyle kaleme aldığı 17 beyitlik manzumudur. E. Hilmi metninin başına, yine kitabını bastırıldığı günlerde defterdarlığa tayin edilen Akif Efendi'nin güzel huy, ilim ve marifetle meşhur olduğu bilgisini ekleyerek kaydetmiştir: “*Bu esnâda Trabzon vilâyet-i celîlesi defterdârlığına ta'yîn buyurulan ve hüsn-i hulkı meşhûd ve ma'ârif ü kemâlâtı rû-nümûd olan ricâl-i devlet-i aliyyeden sa'âdetlü el-hâc Âkif Efendi Hazretlerinin vukû'-ı me'mûriyyet-i aliyyelerine dâ'ir inşâd olunan kasidedir.*”

Kaside olarak adlandırılan metnin matla beytinin ilk mısraı, bu nazım şekline uygun olarak (aa) şeklinde kafiyelenmemiş, diğer beyitlerin ilk mısraları gibi serbest olarak gelmiştir. Metinde “-âr” hecesiyle zengin kafiye kullanılarak ahenk sağlanmaya çalışılmıştır. Emin Hilmi bu şiirin son beytinde de tarih düşürmüştür. Makta beytinin ilk mısraındaki harflerin toplam rakamından bir çıkarılarak 1293 tarihi bulunmuş; son mısra da ise mevcut harflerin tamamı hesaplanarak yine aynı tarih tespit edilmiştir.

Metinde sanat ve estetik özellikleri pek gözetilmeden, kişiyi mübalağanın esneklik sınırı içinde tanımlama gayreti güdülmüş, itibar ve ikbalinin artması Allah'tan istenmiştir. Şiir tamamen defterdar Akif'in vasıflarını tasvire yöneliktir. İfade edildiğine göre Akif, şiir ve inşâ'da hünerli, ilim ve vakar sahibi, faziletli bir kişi imiş.

Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün kalıbıyla yazılan kaside şöyledir:

*Gavs idüp bahr-i fikrete kalmam
Yine dürr-i sühan ider ızhâr*

*Ya'ni bir fâzılın dimek ister
Vasf-ı pâkinde bir iki güftâr*

*Fâzıl-ı asr kim vahîd-i zamân
Münşi-i kâmil ü ferîd-i kibâr*

*Ya'ni Âkif Efendi kim deridir
Merci'-i vâridât-ı ilm ü vakâr*

*Ma'den-i cevher-i ma'ârifdir
O hakâyık-şinâs lütf-âsâr*

*Kefidir nâşir-i le'âl-i kemâl
Tab'ı bahr-i hakâyık-ı efkâr*

*Ser-firâz-ı tavâ'if-i küremâ
Sâhib-i hüsn-i hulk u himmetdâr*

*Şöhret ü sît-ı şî'r ü inşâsı
Şâyi'a-bahş-ı cümle-i aktâr*

*Şi'ri nazm-ı belîğden eblağ
Sanmanız bunda bir mübâlağa var*

*Aczini münşe'âtına karşı
Gelse Veysî bile ider ikrâr*

*Hâsılı her fezâ'ili câmi'
Nüsha-i ekmel o mekârimkâr*

*Ba'd-ezîn idelim du'âsın yâd
Ki odur hubben elzem-i her kâr*

Kadr u ikbâlini mezîd ide Hak

Mihr ü meh tâ ki olalar devvâr

*Kalb-i ilhâm-semîri de olsun
Her zamân merci'-i neşât u mesâr*

*Buraya bahş-ı zîb idince didim
İki târîh-i enfes ü muhtâr*

*Mısra'-ı evvelin birin tayy it
Öteki çünkü bi't-tamâm çıkar*

*Oldı bast-ı şerefle şehrimize
Hilmi Âkîf Efendi defterdâr*

(Fikir denizine dalıp kalınca yine söz incisi ortaya çıktı. Faziletli bir kişinin temiz vasıfları hakkında bir iki söz söylemek isterim. O fazıl insan devrin biricigi, kamil bir münşi ve büyükler içinde eşsizdir. Bu kişi Akif Efendi'dir, onun kapısı ilim ve vakarın kazanıldığı bir yerdir. O hakikati bilen lütuf sahibi, marifet cevherinin madenidir. Onun eli insanlara kemal incisi dağıtır, tabiatı fikir denizidir. O, kerem sahiplerinin içinde seçkin, huyu güzel, himmet ehli biridir. Şiir ve inşasının şöhreti bütün bölgelere yayılmıştır. Mübalağasız, şiiri belîğ bir nazımdan üstündür. Veysî de gelse onun inşası karşısında aczini itiraf eder. O keremli kamil insan kendinde her fazileti cem etmiştir. Artık ona dua edelim, bu her işten daha önemlidir. Güneş ve ay semada döndüğü sürece, Hak onun kıymet ve saadetini artırsın. Onun ilham dolu kalbi her zaman neş'eli olsun. Buraya süs versin diye iki nefis ve seçkin tarih söyledim. Bu iki mısra'ın ilkinin kaldırım, diğerinin tarihi tam olarak çıkar. Hilmi, Akif Efendi şehrimize şerefle defterdar oldu.)

Sonuç

19. yy Osmanlı bürokrasisinde çalışan ve Divan sahibi olan Emin Hilmi, özellikle tarih manzumeleri ve müşterek şiirleriyle dikkat çeker. Çeşitli vesilelerle kaleme aldığı ve makam sahiplerine takdim ettiği kasidelerinde bazan klasik kaside formunun dışına çıkmış olsa da, konu itibarıyla bu manzumeler geleneksel kaside muhtevasına yakındır. Resmî görevleri esnasında kaleme aldığı şiirleriyle çeşitli şahıs ve makamlara gönderdiği resmî/shahsî inşâ tarzı yazıları eserlerinde bir araya getirmiştir. İnşâ tarzı yazıları üslup itibarıyla geleneğe uygun ve güncel konularla ilgilidir. Kaside ve inşâ yazılarında, bazen şahsıyla ilgili olsa da, daha çok kamuoyu adına dert ve şikayetleri dile getirmiş, müşkil gördüğü konuların çözümünü muhataplarından beklemiştir. Yazılarında yer yer kısa manzumelere de yer vermiş, kimisi kendine ait beyit ve mısralarla metinlerini süslemiştir. Emin Hilmi'nin Dîvân'ında yer almayan iki kasidesi de Münşeât'ında kayıtlıdır. Bunlar üst makamlara takdim edilmiş, biraz beklenti içeren kısa manzumelerdir. Yazarın şiir ve inşası incelendiğinde sağlam bir üslup sahibi, aynı

zamanda ÷lke meselelerini takip eden alıřkan ve d¸r¸st bir memur olduğu g¸r¸lmektedir.

Kaynaklar

- Aksoyak, İ. H. (2003). Trabzonlu Emin Hilmi'nin Müşterek Şiirleri, *TUBAR-XIV*, s. 43-64.
- Aksoyak, İ. H. (2011, 8 Kasım). Hilmi, Mehmed Emin. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hilmi-mehmed-emin>
- Emin Hilmi (1293). *Dîvân ve Münşe'ât*. Trabzon.
- Erkeleş, Ş. (2020), Emin Hilmi'nin Muhakeme-i Ye's ü Emel Eseri (İnceleme-Metin) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Haksever, H. İ. (2020). Emin Hilmi Münşeâtı ve Hz.Peygamber'e Yazdığı Arzihâl, *Sosyal Bilimlerde 2020 Gündemi Türkiye ve Doğu Karadeniz*, Trabzon, s. 92-108.
- İslamoğlu, A. (2016), Trabzonlu Emin Hilmi Efendi'nin Münşeât'ından Trabzon-Samsun Halkının Hz. Peygamber Sevgisine Dair Bir Kesit, *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, II. Cilt, Trabzon, s. 833-839.
- Küçük, C. (2006), Murad V. *DİA*, C. 31, s. 183-185.
- Uzun, M. (1995). Emin Hilmi Efendi, *DİA*, C.11, s. 115-116.